

ԻՄ ԱՇԱԿԵՐՏԵԼՍ ԽՐԻՄՅԱՆ ՀԱՅՐԻԿԻՆ ՎԱՐԱԳԱ ՎԱՆՔՈՒՄ ԵՎ ՄՈՒՇԻ Ս. ԿԱՐԱՊԵՏՈՒՄ

1. ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՍ ԽՐԻՄՅԱՆ ՀԱՅՐԻԿԻ ԱՇԱԿԵՐՏԵՐԻ ՀԵՏ

աթսունական թվականի գարնան սկիզբն էր: Մի օր Երևանի Կոնդկոչված թաղամասից իջնելով քաղաք, ինչ որ մի գործով մտա Բուհիաթյանների խղճով և անսխառունակ իջեկանատունը: Այստեղ ապաստանում էին Պարսկաստանի հոյ և Մարաղա քաղաքներից եկած պարսիկ արհեստավորները, որոնք վաճառքի համար կոպիտ բրդից թաղիքներ և կլոր թասակներ էին պատրաստում: Իջևանատանն իմ ուղարկությունը գրավեցին եվրոպական տարազ հագնված երկու երիտասարդներ: Մտածեցի՝ գուցե սրանք էլ պարսիկներ են, որոնք եկել են իրենց հայրենակիցներին տեսնության և այստեղ մի քանի օր մնալուց հետո, պիտի Տիֆլիս կամ մի այլ քաղաք ուղևորվեն: Այնուամենայնիվ, իմ հետաքրքրությունը շարժվեց: Ուղիղ գնացի մտա այն հյուպատոսը, որտեղ քիչ առաջ տեսել էի երկու ինձ համար անծանոթ մարդկանց: Ողջունեցի: Նրանք հարդանքով ոտքի ելան և բարեկցին հայերեն: Միմյանց ձեռք տվինք, ծանոթացանք: Իմ առաջին հարցին՝ թե ո՞ւմ հետ պատիվ ունեն ծանոթանալու, նրանք, ժպտալիս, պատասխանեցին, որ իրենք խրիմյան Հայրիկի աշակերտներն են, եկել են Վանից, որպեսզի գնան Տիֆլիս, Գանձակ, Ղարաբաղ՝ Վարազում հրատարակվող «Արժիվ Վասպուրականի» թերթի համար բաժանորդներ գտնելու:

Հյուպատոսն նստելու տեղ չկար: Ես, ներողություն խնդրելով դուրս եկա, ասելով, որ իսկույն կվերադառնամ: Նրանք երեկ շատ զարմացան իմ այս անսպասելի երևալու և անմիջապես դուրս գնալու վրա: Այնինչ ես դուրս գալով հյուպոսից, մի ծանոթ տղայի

ուղարկեցի կառքի հետևից: Կառքը շուտով դուրս առջև կանգնեց: Ես ներս մտա և նրանց հրավիրեցի կառք նստել՝ մեզ մոտ հյուր տանելու նպատակով: Նրանք շմերժեցին: Օտարականներից մեկը Գարեգին Սրվանձությանն էր, իսկ մյուսը՝ Հաջի Միքայելը: Կառքը շարժվեց դեպի Կոնդկոչի դարիվերը: Ճանապարհին ես դիտել տվեցի, որ նրանք անհարմար տեղում են իջևանել: Կառքը եկավ և կանգնեց մեր երկհարկանի տան դռան առջև: Ես հյուրերին ներս տարա մեր յոթ սենյակից բաղկացած բնակարանը, կահավորված եվրոպական և ասիական կահավարասիքով ու արդուզարդով: Ես նրանց ցույց տվեցի մեր դահլիճը և նրան կից մի սենյակ, որտեղ դրված էին մահճակալներ, իսկ պատերի և հատակի վրա փռված ու կախված պարսկական գորգեր, և խնդրեցի մեզ մոտ մնան այնքան ժամանակ, ինչքան նրանք երևանում են լինելու:

— Ահա՛ և ձեր պատվին արժանի ննջարանը, — ասացի ես:

Իմ հյուրերի ուրախությանը սահման չկար: Գարեգին Սրվանձությանը լրջամիտ և ծանրաբարո առնձն էր, իսկ Հաջի Միքայելի երեսից ծիծաղն ու ժպիտը չէին պակասում:

Նրեք օր նրանք մնացին մեզ մոտ և հյուրասիրվեցին: Ես նրանց տալու իմ մի քանի ծանոթ բարեկամներին մոտ այցելության: ամեն տեղ պատշաճ պատիվ ցույց տրվեց նրանց: Նրեք օրից հետո, հյուրերս ճանապարհվեցին: Բայց նախքան հեռանալը, Գարեգին Սրվանձությանը իմ մասին խրիմյան Հայրիկին գրեց մի շատ սիրուն նամակ և միջնորդեց ինձ ընդունելու Վարազա ժողովուրդաց վարժարանը որպես աշակերտ: Ինձ խոստացան, որ վերադարձին կրկին

ԽՐԻՄՅԱՆ ՀԱՅՐԻԿ

կանցնեն Երևանով, կվերցնեն ինձ և կճանապարհվենք Թավրիզ—Սալմաստ—Վան ճանապարհով դեպի Վարազ:

Այդպես էլ եղավ: 1860 թվականի ամռանը նրանք Ղարաբաղից եկան Ագուլիս, իսկ այդտեղից Հին-Նախիջևանի վրայով՝ Երեւան: Ինձնից շատ գոհ մնացին, երբ տեսան, որ ես Սերժիկ Վասպուրականի՞ն համար բավականին բաժանորդներ եմ ճարել և բաժանորդագրման գումարները կանխիկ ստացել:

Սերժիկ Վասպուրականի՞ն բաժանորդագրությունը բավականին հաջող էր ընթացել Դանձակում, Ղարաբաղում և Ագուլիսում:

Երևան վերադառնալիս, նրանք ամառել էին կրկին մեզ մոտ կանգ առնել, իջեանել էին մի անշուք հյուրանոցում, որը, համեմատաբար, ավելի պատվաբեր էր, քան Բունիաթյանների կեղտոտ իջևանատան ցած ու խոնավ հյուրը:

Սրվանձությանը և Հաջի Միքայելը, հենց

2. ՄԵՐ ՃԱՆԱՊԱՐՀՈՐԴՈՒԹՅՈՒՆԸ

1860 թվականի օգոստոս ամսի սկզբին, Սրվանձությանի և Հաջի Միքայելի հետ որոշել էինք փոստային սայլակով ուղևորվել դեպի Ջուլֆա, բայց երբ լսեցինք, որ Երևանից հայտնի վաճառականներից մոտ ութ հոգի ֆուրգոններով են գնալու մեր ճանապարհով, վանեցի մի վաճառականի հետ մենք էլ մի ֆուրգոն վարձեցինք և պատրաստվեցինք ճանապարհվելու: Մերոնք, հորեղբորս հետ, Դարաչիչակի Ալափարս դոստը ամառանոց էին գնացել, ուստի, մինչև ճանապարհվելս, պետք էր, որ գնալի մերոնց մոտ հրաժեշտ տալու: Եվ ահա, ձիով Երևանից վաղ առավոտյան դուրս գալով, հասա Ալափարս: Հորեղբայրս, իմանալով իմ մտադրությունը, համաձայնություն չտվեց, խորհուրդ տվեց, որ ես հետ կանգնեմ Վան գնալու մտադրությունից, բայց ես համառոտեցի: Երբ տեսավ, որ էլ ճար չկա, իր մոտ ունեցած 100 ռուբլուց 80-ը տվեց ինձ, և ես վերադարձա նորից Երևան:

Ալափարսից վերադառնալու հաջորդ օրը, դեռ լույսը չբացված, Երևանի Գյուլբի կողմից իջևանատանից ճանապարհ ընկանք և երեկոյան դեմ հաղթահարեց հասանք Դավալու գյուղը, որը գտնվում էր Երևանից 40 վերստ հեռավորության վրա: Անուհետև մենք անցանք Հին-Նախիջևան, իսկ այնտեղից՝ Ջուլֆա: Հաջորդ օրը Ջուլֆայից լաստառագաստով անցանք Մայր Արաքսը ու դուրս եկանք Պարսկաստանի վրա: Անուհետև փոստային կայարանից ժամը 11-ին ճանապարհ ընկանք, երեկոյան դեմ հասանք Մարանդա գյուղաքաղաքը: Մեզ մնում էր այստեղից

իրենց վերադարձի օրը, եկան ինձ մոտ այցելության:

Վերադարձի այդ այցելության միջոցին, Գարեգին Սրվանձությանի առաջին խոսքը եղավ այն ավետավոր լուրը՝ թե դեռևս Ղարաբաղում, ի պատասխան իր կողմից գրած գրության, Խրիմյան Հայրիկը հայտնել է իրեն, որ ինձ ընդունում է սովորելու Վարագա ժառանգավորաց դպրոցը: Այդ ասելով, Սրվանձությանը ծոցից հանեց Հայրիկի նամակը, ուր ասված էր մոտավորապես հետևյալը. «Երանի՜ թե մեզ մոտ ալ գտնվեր հարուստ մը Վաղարյան տոհմին պես, որ ընծայաբերեր այնպիսի գումար մը, որ մենք ընդարձակելով մեր Վարագա դպրոց, ի վիճակի ըլլայինք Ռուսաստանեն, Պարսկաստանեն, և այլ վայրերեն աշակերտներ ընդունիլ...»: Անուհետև Սրվանձությանը պատմեց, թե իրենք ի՞նչ սիրալիկ ընդունելություն են գտել իրենց այցելած վայրերում, առավել ևս Ղարաբաղում:

ԵՐԵՎԱՆԻՑ ԴԵՊԻ ՍԱԼՄԱՍՏ

անցնել Թավրիզ: Գիշերը անցկացրինք Մարանդայում, որը բավականին կոկիկ քաղաք էր: Այստեղ կային խաղողի այգիներ, տանձ, կարմիր խնձոր, ձմերուկ և այլ պտուղներ:

Հաջորդ օրն առավոտյան դուրս եկանք և ճաշից քիչ անց, արդեն Թավրիզում էինք: Իջևանեցինք խանի իջևանատանը: Օգոստոսի 15-ին, Աստվածածնա վերափոխման տոնին, գնացինք եկեղեցի, շապիկ հագանք, երգեցինք: Ժողովրդի մեջ մեծ հետաքրքրություն առաջացավ: Պետք է ասել, որ Հաջի Միքայելը շատ լավ բարիտոն էր և դուբեկան ձայն ուներ: Այդ օրվա մեր ժամերգության մասնակցելը, մանավանդ երբ իմացան, որ ընկերներս Խրիմյան Հայրիկի աշակերտներից են, եկել են Թավրիզ, որպեսզի Սալմաստի վրայով գնան Վան, մեծ հետաքրքրություն առաջացրեց ժողովրդի մեջ: Կազմակերպվեց ընդհանուր հանգանակություն և տրվեց ճաշկերույթ մի թյուրք հաջու ապգում, սովորախիտ սոսու տակ: Գարեգին Սրվանձությանը և Հաջի Միքայելը, իրենց շատ ազդու և ճարտար ատենախոսությամբ, հոգեզմայլանք առաջացրին ժողովրդի մեջ մարդկանց շրջանում:

Թավրիզում, տաս օր վայելելով տեղի հասարակության կողմից ցույց տված սիրալիկ հյուրասիրությունը, վերջապես, սրտառուլ զգացմունքներով, բաժանվեցինք: Վաճառականներից մի խումբ, ոոն եկել էր Անդրկովկասի տարբեր քաղաքներից, եկավ մեզ ճանապարհելու մինչև Ղալա:

Ղալայում երկար շմացինք: Հաջորդ օրը առավոտյան, մինչև մենք թեյի բաժակները առաջներին խմում էինք, նկատեցինք, որ

դիմացի թյուրք գյուղի կողմից դուրս եկան մի քանի երիտասարդներ, որոնք մտադրադ առաջ էին գալիս դեպի մեզ: Սրանք թվով հինգ հոգի էին: Մեզ առաջնորդող թյուրք ջալադարը¹, որը ջահել մարդ էր, ինքն ևս նկատելով դեպի մեզ եկող երիտասարդ թյուրքերին, մոտեցավ մեզ և ցածրաձայն զգուշացրեց, որ այդ եկողները օրինավոր մարդիկ չէին, ապա դառնալով ինձ, ասաց.

— Աղա՛, հենց որ նրանք մոտենան, դու ինձ վրա բարկացի՛ր և մի երկու ապտակ էլ հասցրո՛ւ երեսիս և ուսերեն ինձ մի լավ հայհոյի՛ր...:

Այդ առաջարկը ինձ համար թե՛ հասկանալի եկավ և թե՛ շատ դուրեկան, և երբ մեզ հետապնդող այդ թյուրքերը, 15—20 քայլ հեռու կանգնած, դիտում էին մեզ, ես հանկարծ վեր թռնելով տեղից, ոտսերեն հայհոյելով, մեր թյուրք ջալադարին երկու-երեք ապտակ հասցրի, այնպես, որ խեղճ մարդու փափախը նույնիսկ վայր ընկավ գետին:

Թյուրք երիտասարդներն այս սլառները տեսնելով, մեր ջալադարին իրենց մոտ կանչեցին և սկսեցին հարցուփորձ անել, թե այդ ովքե՞ր էին, որ համարձակություն ունեցան Պարսկաստանի մեջ մուսուլմանին ապտակել և հայհոյել: Մեր պատվական ձիապանը, որին Հասան էին կոչում, երկյուղածությամբ ասում է, որ իրեն ծեծողը և հայհոյողը ուսաց դեսպանի եղբորորդին է, որը գնում է Սալմաստ:

Երեւի իմ շեկ մազերս, կապույտ խաժ աչքերս և եվրոպական հագուստս նրանց մեջ ո՛չ մի կասկած չթողեցին և նրանք շուտով մեզանից հեռացան:

Այդ գիշեր, շնորհիվ մեր ձիապանի բարեկամության և խելացի տնօրինության, մենք անփորձ ու հանգիստ քնեցինք, չնայած գտնվում էինք մի վայրի դաշտում: Հետևյալ օրը հասանք Սալմաստ և իջևանեցինք տեղի եկեղեցու երեցիփոխի տանը, որը իրիմյան Հայրիկի լավ ծանոթն էր և մեզ մեծ սիրով ընդունեց:

3. ՍԱԼՄԱՍՏԻՑ ԳԵՊԻ ՎԱՆ—ՎԱՐՍԱՎԱ ՎԱՆԲ

Մեզնից շաբաթներ առաջ ֆուրգոնով Սալմաստից դուրս էին եկել մի ուրիշ խումբ մարդիկ, որոնց, լսեցինք, տեղի քուրդերը ճանապարհին թալանել էին և քանի որ այդ նույն քարավանի հետ գտնվում էր և մեր ճանապարհի նախկին ընկեր վանեցի վաճառականը, հետևապես նա էլ էր թալանի ենթարկվել:

Մեզնից անտեսանելի մի սարկավազ, ճանաչելով Գարեգին Սրվանձտյանին և Հաջի Միքայելին, տեսնելով նաև իրեն համար անծանոթ մի երիտասարդի՝ ինձ, մի քառորդ ժամ շուտ վանք հասնելով, հայտնել էր մեր գալստյան մասին, և մինչ մենք, ձիերիս սանձը բռնած, ոտքով բարձրանում էինք Վարազա-լեռան սիրտն, կանաչազարդ ու ծաղկոն դարձվերը, հանկարծ, մեզնից անսպասելի, Վարազա ժառանգավորաց վարժարանի մի ամբողջ խումբ, 30—40 հոգի, խնդու-թյամբ, շրջապատեցին Սրվանձտյանին և

Հաջի Միքայելին, որոնք նրանց ուսուցիչներն էին:

Գարեգին Սրվանձտյանի և Հաջի Միքայելի հետ նրանք գրկախառնվում էին որպես երկար ժամանակ ծնողներին շոտած երեխաներ: Սրվանձտյանը, ցանկանալով ինձ ևս անմասն լքողնել այդ ուրախությունից, մի առ մի ինձ ներկայացրեց իր աշակերտներին, որոնք քաղցրությամբ մոտենում էին, և չնայած իմ բուռն դիմադրության, քաշելով ձեռքս համբուրում:

Աշակերտներից անմիջապես հետո, մեզ ընդառաջեցին ուսուցիչներ Մեսրոպ և Եզնիկ վարդապետները, Մելքոն վարժապետը: Վերջինս, իր հասակի կարճության պատճառով, Հայրիկից ստացել էր «Պարթև» մականունը. նրան բոլորը «պարոն Պարթև» էին կանչում:

Վանքի մոտիկ մեզ ընդառաջեց մեր պաշտելի իրիմյան Հայրիկը, վիթխարի հասակով, շադանակազույն թավ մորուքով, արծվի քթով, կաթնագույն կաշվով, շատ գրավիչ և դուրեկան արտաքին տեսքով մի անձնա-

1. «Ջալադար» — ձիապան, որն ապրանքի բեռ է փոխադրում:

վորություն, որի գեղեցկության նկարագիրը իմ գրիչը դժվարանում է տալ:

Ես մոտեցա Հայրիկին և, չնայած նրա ընդդիմադրությանը, ջերմորեն համբուրեցի աջը, ապելով...

— Անցյալ տարի (1859 թվականին) Երեւանից հատկապես Տփլիս եկա Ձեզ տեսնելու:

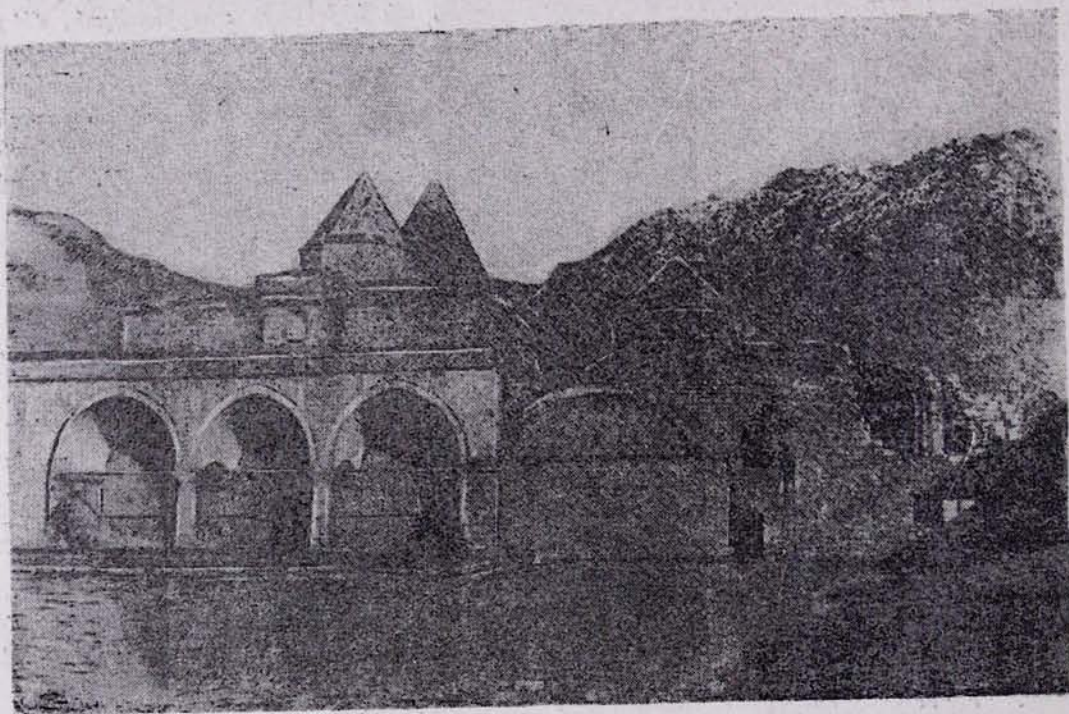
Իսկ, Ձեր աջը համբուրելու նպատակով, բայց այդ միջոցին Դուք մեկնած էիք Տփլիսից Գանձակ, Ղարաբաղ. այժմ իմ վաղեմի բաղձանքը կատարվեց:

— Թող այդպես ըլլա, համբուրե՛, — ասաց Հայրիկը:

4. ՎԱՐԱԳԱ ՎԱՆՔԸ

Խրիմյան Հայրիկը հիմնելով Վարագա վանքում ժառանգավորաց վարժարանը և հրատարակելով «Արժիվ Վասպուրականի» նպատակ ունեն հոր լույս սփռել Հայաստանի այդ խոպ անկյունի վրա:

Բարձր, առատահոս մի աղբյուրի մոտ: Վանքի դիմաց, ավելի քան 350 դեսիատին², քիչ թեք դաշտավայր էր տարածվում, իսկ հանդեպը՝ Վանա կապուտակ լիճը, որն ահագին եկամուտ էր տալիս վանքին:

Վարագա վանքի ընդհանուր տեսարանը

Իսկապես ասած, Վարագա վանքը, իր ճարտարապետական տեսքով, մի առանձին շքեղություն չունի ո՛չ ներսից և ո՛չ էլ դրսից, ինչպես ունենի Ս. Հովհաննու վանքը Մաղկաձորի (Կեչառուի), Ս. Գրիգոր և Ս. Նշան եկեղեցիները, Հաղբատի և Սանահինի վանքերը Լոռու գավառում և այլն: Բայց Վարագա վանքի դիրքը հիանալի էր: Նա գտնվում էր մոտ 2.500 ոտնաչափ ծովի մակերեսից

Սիրուն ծառատունկ պարտեզը, վանքի շուրջը գտնվող շենքերը և սրբաբաններ, նորոգված յոթը ավերակ մատուռների քարերից, քիչ թե շատ բարեկարգություն էին տվել վանքի արտաքին կազմվածքին:

2. «Դեսիատին» — տարածության ռուսական չափ է, որը հավասար է 1,093 հեկտարի:

5. ՎԱՐԱԳԱ ԴՊՐՈՑԸ

Վարագա դպրոցը, որը երկհարկանի մի շենք էր, կառուցված էր պարիսպներից դուրս: Նա ուներ 30 կանգոն ճակատ, 20 կանգոն լայնություն և մոտ 10 կանգոն բարձրություն, միջակ և չափավոր լուսամուտներով:

Շենքը իր մեջ պարունակում էր երկու ընդարձակ Դահլիճ և փրկու սենյակ: Ներքին հարկում տեղավորված էր նմաբանը, հասարակ մահճակալներով, անբարեզարդ և անպաճույճ անկողիններով, իսկ վերին հարկի դահլիճներում գտնվում էին նստարաններ և դրատախտակներ: Այստեղ պատերին կախված էին աշխարհագրական քարտեզներ և բնագիտության վերաբերյալ մի քանի պակատներ: Շենքի ճակատին, ներքին հարկի դեպի արևմուտք դռնվող սենյակում գտնվում էր հանդերձարանը, իսկ վերին հարկի նույնպես արևմտյան սենյակում գտնվում էր գրադարանը, որտեղ ապակյա դռներով պահապաններում դրված էին գրքեր: Սենյակի մի անկյունում դրված էր Վենետիկում տրված մի մեծ փրկագրություն (գլորում): Ինչ վերաբերում է դպրոցում դասավանդելի առարկաների բաշխմանը ուսուցիչների մեջ, այդ հետևյալ կերպով էր կատարվում. կրոնի և բարոյագիտության դասերը ավանդում էր հորիմյան Հայրիկը, հայոց լեզուն և պատմությունը՝ Գ. Սրվանձույանը, աշխարհագրությունը՝ պարոն Մեղեքյանը, թվաբանությունը և բնագիտությունը՝ Մեսրոպ վարդապետը, եկեղեցական շարականագիտության առարկան՝ Նզնիկ վարդապետը, վաշելչագրության և գծագրության առարկան՝ Հաջի Միքայելը: Վերակացուի պարտականությունը տրված էր եղբայր Արտակին, որը դեմքով մի շատ ծաղրածու անձն էր, բայց զրուցասեր էր և ուներ լավ բնավորություն, միշտ զվարթ և ուրախ տրամադրության մեջ էր:

Խրիմյան Հայրիկի կարգադրությամբ, ես տեղավորվեցի Գարեգին Սրվանձույանի սենյակում, որտեղ դրվեց մի փայտյա մահճակալ լավ անկողինով: Այդ սենյակում կային մի սեղան, երկու աթոռ, մի պատի ժամացույց, սեղանի մի փոքր հայելի և մի անշնորհ պահարան գրքերի համար:

Ես պարապում էի սենյակում, իսկ վար-

ժարանի դասերին երբեմն-երբեմն ունեղնդում: Աշակերտական խումբը միշտ այն կարծիքին էր, թե ես փկած եմ Ռուսաստանից, որպեսզի դասավանդեմ ռուսաց լեզու և սպասում էին, թե ե՛րբ պետք է սկսեմ պարապմունքները: Բայց, նախ որ ես ռուսաց լեզվին աչնչափ չէի տիրապետում, որ կարողանայի դասավանդել և երկրորդ, եթե նույնիսկ կարողանայի պարապել, դա այն ժամանակ վտանգավոր էր՝ Օսմանյան կառավարությունը հետապնդում էր:

Իմ Վարագ դպրոցյան մեկ տարին բոլորեց: Եկավ 1861 թվականի սեպտեմբեր ամիսը: Նախընթաց 60-ական թվականին, Մուշի նահանգի հայ ազգաբնակչությունն իր մեղիքներով, տանուտերներով և Ս. Կարապետի հռչակավոր վանքի միաբանությամբ, մի առանձին հանրագրությամբ դիմել էին Կոստանդնուպոլսի Ազգային ժողովին և պատրիարքին ու թախանձագին խնդրել, որ Խրիմյան Հայրիկին իրենց վիճակի վրա առաջնորդ կարգեն և միաժամանակ Ս. Կարապետ վանքի վանահայր նշանակեն: Թե՛ Պատրիարքարանը և թե՛ Ազգային ժողովը չէին կարող մերժել Մուշի ժողովրդի խնդիրը, նամանավանդ, երբ Կոստանդնուպոլսից ավելի քան 15—20 հոգի մարդիկ միշտ Պատրիարքարանի դռները լցված, իրենց ճնշումն էին գործադրում պատրիարքի և կրոնական ու Ազգային ժողովների վրա:

Մի բարի օր, մշեցի երեք պատգամավորներ Վարագ եկան՝ բերելով թե՛ Ազգային ժողովի վճիռը և թե՛ պատրիարքի կոնդակը:

Շատ ամիսսում եմ, որ «Մասիս» օրաթերթի առաջնորդող հոդվածը՝ Խրիմյանի Մուշի առաջնորդ նշանակվելու մասին, պահած չեմ, ուր տեսներեք թե ի՞նչ աստիճանի մեծ համակրությամբ և սիրով էր լցված Մուշի ժողովուրդը դեպի Խրիմյանը: Այդպիսով, Մուշ գնալու և Ս. Կարապետ վանքի վանահայրության հարցը լուծված էր: Հայրիկը, Գարեգին Սրվանձույանի, Հաջի Միքայելի և եղբայր տարկավազների հետ միասին, պետք է ուղևորվեր Մուշի Ս. Կարապետի վանքը: Մնում էր ինձ ևս կողմնորոշվել՝ մնալ Վարագում և նրա ժառանգավորաց

վարժարանում, թե՛ այդ հեռացող խմբին միանալ և դնալ Ս. Կարապետ: Բայց չե՞ որ վարագում փոքրիշատե կանոնավոր դպրոց կար իր ուսուցիչներով, իսկ Ս. Կարապետում ամեն ինչ նոր պետք է կազմակերպվեր խորհրդային Հայրիկի՝ նոր առաջնորդի միջոցով: Սակայն ինքս իմ մեջ մտածում էի՝ և՛ թե իմ նպատակը լինե՞ր ավելի ուսում և պիտույթուն ձեռք բերելը, չե՞ որ այդ նպատակին հասնելու համար, ինձ պետք չէր վան—Վարագ ճանապարհվել, չե՞ որ նույնը կարելի էր ձեռք բերել Երևանում կամ Տփլիսում, բայց չե՞ որ ես եկած եմ վան—Վարագ՝ խորհրդային Հայրիկին աշակերտելու, նրա հայրենասիրական և վառ ազգասիրական շնչով սնվելու, նամանավանդ, որ Գարեգին Սրվանձտյանի ընտիր արժանիքները տեսնելով, նրանից օգուտվում էի: Ուտի և իմ այս մտքերը հայտնեցի Մեսրոպ վարդապետին: Նա իր կողմից հայտնել էր Հայրիկին, որը հավանություն էր տվել և ես, այդպիսով, միացա Մուշ գնացողների խմբին:

Խորհրդային Հայրիկի՝ Ս. Կարապետ վանքի վանահոր և Մուշի վիճակի առաջնորդի պաշտոնում նշանակման լուրը տարածվելով, վանի մի քանի հայտնի անձինք, որոնց թվում նաև վանում հայտնի Շարա բեկը և տեղյի առաջնորդը եկան Հայրիկին հրաժեշտի տեսակցության և այստեղ պատշաճ հյուրընկալություն և հյուրասիրություն գտան:

Մեր ճանապարհվելուց մի քանի օր առաջ, Հայրիկն ինձ ասաց.

— Պարո՛ն Նահապետ, չե՞ք ցանկար արդյոք վան քաղաք գալ և մեր Այգեհատան տեսնել ու նորին վերադառնալ:

— Ամենայն սիրով և ուրախությամբ, — պատասխանեցի ես ժպտադեմ:

Հայրիկը հրամայեց իր ձին պատրաստել և վանքի մի ծառայի հետս դնելով և մի նա-

մակ էլ Թերլեմեզյան Մկրտիչ աղայի վրա գրելով, մյուս օրը ճանապարհ դրեց ինձ վան: Այստեղ, վանում, ինձ ամենից շատ դուր եկավ Այգեհատան արվարձանը, որն ամենից ընտիր թաղն էր: Վանում ես իջեանեցի Մկրտիչ աղայի տանը, որն ինձ ընդունեց սիրալիր: Նախաձաշից հետո նրա հետ միասին գնացինք քաղաքը շրջագայելու Մկրտիչ աղան միակ մարդն էր, որը ջերմ սիրով սիրում և հարգում էր խորհրդային Հայրիկին և նյութական կարիք ունեցած միջոցին, փոխարինաբար և կամ հենց այնպես բացում էր իր առատաբաշխ քսակը և օգնում իր պաշտելի Հայրիկին:

Կարծեմ, հենց այդ ճանապարհորդության համար, Մկրտիչ աղան 150 ուրբու շափ դրամ տվեց Հայրիկին, գիտենալով, որ մշեցի պատգամավորների բերած դրամը չի բավարարի:

Եվ, այսպիսով, 1861 թվականի սեպտեմբեր ամսի 15-ին, մենք պատրաստ էինք ճանապարհ ընկնելու Նախբան այդ, Հայրիկը վանական և դպրոցական կառավարման համար մի հիանալի կանոնադրություն էր գրել: Նա եկավ դպրոցի դահլիճը, ուր վաղօրոք դրված էր բազկաթոռ, նստեց ու սկսեց կարդալ կանոնադրությունը, ապա տալով այդ Մեսրոպ և Եզնիկ վարդապետներին ի գործադրություն, ոտքի կանգնեց և հիշեց Փրկչի տյն խոսքը, որն ասել էր նա Երուսաղեմի լիբնատան խորհրդավոր ընթրիքի ժամանակ իր աշակերտներին. «Կացցէք յիս և ես ի ձեզ»: Այս խոսքերը Հայրիկն արտասանեց այնպիսի զգացմունքով, որ ամենքը հուզվեցին և արտասվեցին... Դրանից հետո, ամենքը մոտենալով Հայրիկին, համբուրեցին աչքը և արտասուքը աչքերին ճանապարհորդին դեպի Ս. Կարապետ:

(Շարունակելի)